

44

Φθινόπωρο 1998 1500 δραχμές

νοητή.

Τό βιβλίο αποτελεί την αρχή μόνο μιᾶς αὐτοβιογραφικῆς ἀφήγησης πού συνεχίσθηκε καί μέ τά ἐπόμενα. Ἡ ἀνάμνηση τῆς δαντικῆς κόλασης, εἴτε ἄμεσα (παραθέτοντας στίχους τῆς Θείας Κωμωδίας) εἴτε ἔμμεσα (ἀνακαλώντας την μέ μεμονωμένες λέξεις), διατρέχει σταθερά ὄλο τό ἔργο. Δίκαια θεωρεῖται ἀπό τίς σημαντικότερες μαρτυρίες γιά τά ναζιστικά στρατόπεδα καί ἕνα ἀπό τά ἀριστουργήματα τῆς παγκόσμιας λογοτεχνίας. Εἶναι εὐτύχημα γιά τόν Ἕλληνα ἀναγνώστη νά τό ἔχει, μετά ἀπό καθυστέρηση δεκαετιῶν, στήν ἐπιμελημένη ἔκδοση τῆς «Ἄγρας». Στήν πληρέστερη κατανόηση τῶν γεγονότων πού ἱστοροῦνται συντελεῖ τό Ἐπίμετρο, γραμμένο ἀπό τόν συγγραφέα, καί τό Παράρτημα πού περιλαμβάνει ἐκτενή ἐργοβιογραφία, συνέντευξη τοῦ Λέβι στόν Philip Roth, κείμενό του σχετικά μέ τό Ἔπος, καθὼς καί ἄρθρο τοῦ Κλάουντιο Μάγκρις. Ὅλα, στήν ἐπιτυχημένη μετάφραση τῆς Χαράς Σαρλικιώτη.

Ὁ Πρίμο Λέβι γεννήθηκε τό 1919 στό Τορίνο, ὅπου καί σπούδασε χημικός. Συνελήφθη τό 1943 ὡς μέλος ἀντάρτικῆς ομάδας καί στάλθηκε στό στρατόπεδο συγκεντρώσεως τοῦ Ἄουσβιτς. Αὐτός μόνο καί τρεῖς ἄλλοι ἐπέζησαν ἀπό τοὺς 650 πού στάλθηκαν στό στρατόπεδο τοῦ θανάτου. Τή σωτηρία του τήν ἀπέδιδε πρωτίστως σέ δῶρο τῆς τύχης. Ἡ προσπάθειά του νά βρεῖ μιά ἀπάντηση στό γιατί αὐτῆς τῆς «συλλογικῆς, ἀνεξέλεγκτης παραφροσύνης», πού τή θεωροῦσε μοναδική στήν ἱστορία, τερματίσθηκε μέ τόν τραγικό θάνατό του, τό 1987. Αὐτοκτόνησε, πέφτοντας ἀπό τίς σκάλες τοῦ σπιτιοῦ του.

Στήν ἐλληνική γλώσσα ἔχουν μεταφρασθεῖ ἐπίσης τά ἔργα του: *Τό περιοδικό σύστημα*, *Λίλιθ καί ἄλλες ἱστορίες*, *Ἄν ὄχι τώρα, πότε;*, *Ἡ ἀνακωχή*.

ΘΑΝΑΣΗΣ Β. ΚΟΥΓΚΟΥΛΟΣ

Ἡ θερμότητα τῆς μνήμης

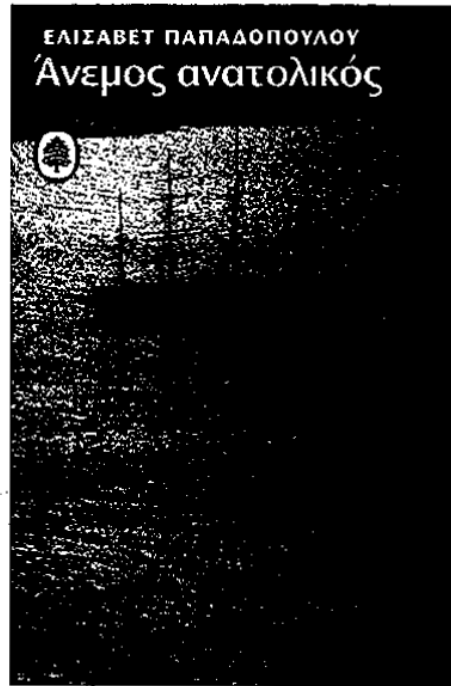
Ἐλισάβετ Παπαδοπούλου, *Ἄνεμος ἀνατολικός: Μυθιστόρημα*. Ἀθήνα, Κέδρος 1997, 179 σελ.

Προτοῦ καταθέσω τήν ἀποφῆ μου γιά τό βιβλίο τῆς Ἐλισάβετ Παπαδοπούλου *Ἄνεμος ἀνατολικός* καί θέσω τήν ἀναγνώσῃ μου στήν κρίση σας, θά σᾶς παρακαλοῦσα νά μοῦ ἐπιτρέψετε μιά μικρή παρατήρηση γιά τήν ἔννοια τῆς λογοτεχνικῆς κριτικῆς. Πιστεύω πῶς ἡ κριτική μέ τή σημασία τῆς ἀξιολόγησης εἶναι ὄχι μόνο ἀνώφελη ἀλλά καί ἐπικίνδυνη. Τό λογοτεχνικό ἔργο δέν ἐπιβάλλεται ἀπό κανέναν, εἰδικό ἢ μή, ἀλλά συνομιλεῖ μέ τόν ἀναγνώστη ἀπό μόνο του, χωρίς δεκανίκια· διαθέτει μιά μυστική παρουσία πού κάθε φορά ἀλλάζει ἢ χημεῖα της, ὅταν προστίθεται ἕνας νέος ἐπισκέπτης στίς σελίδες του — σέ τελική ἀνάλυση, τό διάβασμα εἶναι ὑπόθεση προσωπική. Ὅποτε, κάθε διαμεσολάβηση πού ζητᾶ νά προκαθορίσει τή στάση τοῦ ἀναγνώστη ἀπέναντι στό ἔργο ὄχι μόνο δέν βοηθᾶ ἀλλά μᾶς παρασύρει σέ δρόμους ὀλισθηρούς καί ἀδιέξοδους. Ἐπομένως, σπεύδω ἀπό τήν ἀρχή νά δηλώσω πῶς ὄσα ὑποστηρίξω γιά τό βιβλίο τῆς Παπαδοπούλου ὄχι ἀπλῶς δέν διεκδικοῦν κάποια ἀντικειμενικότητα ἀλλά ἀντίθετα εἶναι —καί πρέπει νά ἀντιμετωπιστοῦν ὡς— μιά πέρα γιά πέρα ὑποκειμενική κατάθεση. Ἀκόμη, θέλω νά ξεκαθαρίσω πῶς, διαβάζοντας τό μυθιστόρημα τῆς Παπαδοπούλου, ὅ,τι γνῶριζα γιά τή ζωή καί τήν ἐξωκειμενική δραστηριότητα τῆς πεζογράφου ἦταν τό λιτό της βιογραφικό στό ὀπισθόφυλλο τοῦ βιβλίου. Συνεπῶς, καμιά βιογραφική ὀπτική δέν λειτούργησε στήν ἀνάγνωσή μου, εἴτε ἀσυνείδητα εἴτε ἐσκεμμένα, ἄρα δέν πρόκειται (οὔτε μπορῶ) νά ἐφαρμόσω κανέναν εἶδος βιογραφική προσέγγιση. Μοναδικός μου ὁδηγός εἶναι τό κείμενο,

πράγμα πού, κατά τή γνώμη μου, απελευθερώνει τήν ανάγνωση καί τήν έρμηνεία του λογοτεχνήματος. Σταματώ έδω τους άφορισμούς καί τίς έπεξηγήσεις καί προχωρώ, χωρίς άλλες παρεκτροπές, στην άναμέτρησή μου μέ τους ανατολικούς ανέμους, πού βγαίνουν άλλοτε ανακουφιστικά ζεστοί κι άλλοτε άποπνικτικοί μέσα από τίς λέξεις τής Έλισάβετ Παπαδοπούλου.

"Αν καί θά άριθμήσω τά σχόλιά μου, γιά λόγους τάξης, αύτή ή έπιλογή, έξηγοῦμαι, δέν ύπονοεί θεωρητική πρόθεση άνατομίας του κειμένου.

1. Υπόθεση. Η συγγραφέας άφηγείται μία άπλή, σχεδόν καθημερινή καί σύγχρονη ιστορία. Παρακολουθοῦμε, κατά πρώτο λόγο, τή ζωή ενός νεαρού άνδρα, του Νίκου, καί σε δεύτερο επίπεδο, μέσω τής έμπλοκής του μέ τόν πρωταγωνιστή, τή ζωή του συμμαθητή του, Μιχάλη. "Αν κρίνω σωστά από τά μότο πού παρεμβάλλονται, τό μυθιστόρημα χωρίζεται σε δύο μέρη. Στο πρώτο (μέχρι τή σελ. 86) ή αφήγηση εστιάζεται στή γέννηση του ήρωα σ' ένα χωριό τής Θήβας, στην τραυματική του σχέση μέ τή μάνα, ή όποία έβλεπε στο πρόσωπό του τόν άνδρα της (πού χάθηκε στή θάλασσα, χτυπημένος από τόν πόθο τής περιπέτειας), στην άντικατάσταση του ρόλου των γονιών από τή γιαγιά καί τόν παππού. Άκολουθεί ή περίοδος του δημοτικού σχολείου, ή γυμνασιακή έφηβεία στή Θήβα καί στο οικοτροφείο, ή συγκατοίκηση μέ τόν Μιχάλη, τά πρώτα έρωτικά σκιρτήματα, ό θάνατος τής γιαγιάς, ή μετάβαση στην Άθήνα γιά εξετάσεις. Έδω ό Νίκος έπαναστατεί καί, αντί γιά τόν συμβατικό δρόμο του πανεπιστημίου, επιλέγει τό ταξίδι, ακολουθώντας τά βήματα του πατέρα του, καί μαπακάρει. Άντίθετα, γιά τήν παρέρια αρχίζει ό συμβιβασμός. Άριστεροί φοιτητές από μόδα, ό Μιχάλης έκφραστής μιās άκαμπτής ήθικης καί ή Μαρία, παλιό κορίτσι του ήρωα, προτιμά τήν πολυτέλεια πού χαρίζουν οι πλούσιοι πρόσκαιροι δεσμοί. Γιά άλλα δέκα

χρόνια ό Νίκος περιπλανιέται στα λιμάνια του κόσμου, ώσπου ό θάνατος του παππού τόν αναγκάζει νά έλθει έσπευσμένα πίσω. Αύτός ό ξαφνικός έρχομός σηματοδοτεί καί τήν όριστική έπιστροφή στην πατρίδα, όχι όμως καί τόν άποχωρισμό τής θάλασσας. Στο μεταξύ κάθε ίχνος παιδικής άθωότητας έχει εξαφανιστεί: ή μάνα ξαναπαντρεύτηκε: οι ρίζες μέ τό χωριό κόπηκαν: τά πάντα άλλαξαν: γεγονότα καί ψυχικές καταστάσεις, δηλαδή, πού όριοθετούν τήν τομή ανάμεσα στα δύο τμήματα του έργου. Το δεύτερο μέρος άφορά τήν περίοδο μετά τήν έγκατάλειψη των έμπορικων καραβιών, μία εποχή κρίσιμης ώρίμανσης, θά έλεγα. Η δράση μεταφέρεται στην Άθήνα. Ο Νίκος βρίσκει δουλειά ως καπετάνιος σε ιστιοπλοϊκό καί κάνει κρουαζιέρες γιά ξένους τουρίστες. Μία από τίς φευγαλέες έρωτικές του ιστορίες, ή Γκλόρια, παντρεμένη μέ μεγαλογιατρό καί μέ κοσμοπολίτικες συνήθειες, έμελλε νά τόν σημαδέψει. Στην πορεία συνεταιρίζεται μέ τόν ιδιοκτήτη των ιστιοφόρων καί άνοίγουν μαζί έπιχείρηση. Αύτή ή εξέλιξη τόν οδηγεί ξανά, μετά από χρόνια σιωπής, στον Μιχάλη, πού πλέον είναι διαπρεπής δικηγόρος καί βουτηγμένος βαθιά στις μικροαστικές απολαύσεις. Ο πλούτος του

παλιού του φίλου απορρέει από τον γάμο του με τη Σάσα, χωρισμένη, οικονομικά άνετη και βολεμένη κοινωνικά και αισθηματικά με τον πολλά υποσχόμενο Μιχάλη. Η συμβίωσή τους είναι μάλλον επίπεδη, χωρίς έρωτική ένταση και συναισθηματική επαφή. Οι αντιστάσεις του Νίκου σταδιακά κάμπτονται, όταν τυχαία συναντά τη Γκλόρια και γίνονται ζευγάρι. Άλλεπάλληλες ενδότερες ζυμώσεις, πάντως χωρίς κορυφώσεις, φέρνουν τη Γκλόρια να παρατήρει τον άντρα της και τον ήρωα να δεχτεί τη σύνδεσή τους ως πεπρωμένο, καθώς ανακαλύπτει πώς οι πατεράδες τους υπήρξαν φίλοι στον στρατό. Σταματώντας στο σημείο αυτό τη διήγησή της, η Παπαδοπούλου αφήνει μετέωρο το έρωτημα αν τελικά ο ήρωάς της συμβιβάστηκε, με τον τρόπο του, ή κατάφερε να σταθεί αλώβητος από την αλλοτρίωση της σύγχρονης πραγματικότητας. Ο αναγνώστης καλείται πλαγίως να δώσει τη δική του έρμηνεία.

2. Χρόνος. Σκόπιμα απέφυγα να ένσωματώσω τό χρονολογικό πλαίσιο στην παραπάνω επισκόπηση του μυθιστορήματος. Τό απομονώνω ακριβώς επειδή τό θεωρώ πολύ σημαντικό στοιχείο, στην απόπειρά μας να εισδύσουμε στην ένδοχώρα του κειμένου. Τά περιγραφόμενα περιστατικά δέν είναι άχρονα ούτε άόριστα ένταγμένα στο πρόσφατο παρελθόν και τό παρόν. Χρονολογούνται διπλά: με σαφείς έσωτερικές αναφορές και με παραπομπές σε συγκεκριμένα ιστορικά περιγράμματα. Για παράδειγμα, ή φοιτητική περίοδος της παρέας προσδιορίζεται στα 1979 (σελ. 67) και τό τέρμα της δεκαετούς περιπλάνησης του κεντρικού προσώπου στα 1990 (σελ. 72). Βέβαια, και τά έμμεσα χρονολογικά συμφραζόμενα είναι εξίσου εύγλωττα με τίς ήμερομηνίες: όλες οι χυμώδεις έφηβικές εικόνες π.χ. καθρεφτίζουν τό έπαρχιακό κλίμα της δεκαετίας του '70 στην Ελλάδα. Άρα ή γραμμή του χρόνου περιλαμβάνει τίς συζυγίες: παιδικότητα-έφηβεία/δεκαετία του '70,

αναχώρηση/δεκαετία του '80 (ή όποία στην πράξη ύπονοείται, άφου τής άφιρώνονται μόλις έξι σειρές, σελ. 72) και ψυχική ένηλικίωση/δεκαετία του '90. Τό ένδιαφέρον είναι πώς ή κλίμακα του μύθου παραλληλίζεται άρκετά με τη βιολογική κλίμακα της Παπαδοπούλου, δηλαδή τά όρόσημα είναι περίπου ίδια. Άν μάλιστα θέλετε να γίνω πιό σχολαστικός, ή συγγραφέας πρέπει να απέχει ήλικιακά 5 χρόνια πρós τά κάτω από τον ήρωά της. Όπότε δέν θά ήταν υπερβολικό, μέσα από τούς προηγούμενους συσχετισμούς, να διαγνώσουμε ένα ισχυρό βιωματικό υπόστρωμα στην αφήγησή της. Άς κρατήσουμε αυτή τη διαπίστωση, για να τη χρησιμοποιήσουμε ως στήριγμα σε έπόμενο σχόλιο.

3. Γραφή. Άσφαλώς κρύβει πολλές παγίδες ή γραμματολογική κατάταξη ενός έν τη γενέσει του λογοτεχνικού έργου. Είναι γνωστή έξάλλου ή φιλολογική φιλονικία για τίς ποιητικές και πεζογραφικές φωνές της πολύ κοντινής δεκαετίας του '80, αν και ήδη διατυπώθηκαν συμπεράσματα και στεγάστηκε ό έντεχνος λόγος τών νεότατων δημιουργών κάτω από ήχηρους τίτλους.² Άποφεύγοντας αυτό τό παιχνίδι, θά περιοριστώ στην καταγραφή άπλως κάποιων έντυπώσεων για τίς συγγένειες και τό πεζογραφικό ύφος της Παπαδοπούλου στον Άνεμο άνατολικό. Νομίζω ότι ή γραφή της άκροβατεί έπιτυχώς ανάμεσα στον μοντερνισμό του '70 και τον μεταμοντερνισμό του '80 ή, για να τό πω άλλιώς, στον μοραλισμό και τη ρεαλιστική έπισήμανση πού άμέτοχη ύποτάσσεται στις έξωτερικές συνθήκες. Δείγμα μιās άνησυχίας ήθικου τύπου, ή όποία προφανώς κατάγεται από τά κοινωνικά και άπελευθερωτικά κινήματα πού έκφράστηκαν πρίν από 25-30 χρόνια, βρίσκουμε στην έναγώνια αναζήτηση δικαίωσης τών δρώντων προσώπων. Ο Μιχάλης ψάχνει δικαιολογίες για τη στάση του και νιώθει άβολα, ό Νίκος άποζητά την κάθαρση στο σμίξιμό του με την Γκλόρια. Όστόσο αυτός ό μοντέρνος μορα-

λισμός δέν ἐπαναλαμβάνει, μέ φωτοαντιγραφική πιστότητα, τόν πρόδρομό του, δηλαδή τή λογοτεχνία πού ἀνατράφηκε μέ τίς μεταπολιτευτικές καταγγελίες, ἀμφισβητήσεις ἢ διαμαρτυρίες. Συμπλέκεται γόνιμα μέ τήν πεζογραφία πού ἐμφανίστηκε ἀπό τήν περασμένη δεκαετία,³ ἢ ὁποία διατηρεῖ ἀπόσταση ἀπό τό περιγραφόμενο, ἀποκαλύπτει χωρίς περικοπές τή γυμνή ἀλήθεια, δέν παίρνει θέση καί προσφέρει τή δυνατότητα στόν ἀναγνώστη νά ἀπαντήσει ὁ ἴδιος στά ἐρωτήματα. Μάλιστα, καί ἡ διακριτικά σκληρή γλώσσα τοῦ μυθιστορήματος ὑποθέτω πώς ὀφείλεται στή συνεχή κίνηση τῆς Παπαδοπούλου ἀναμεταξύ τῶν δύο πόλων πού ἀνέφερα. Ἔχω τήν ἀποψη ὅτι ἡ μεῖξη πού ἐπιχειρεῖ, τή διακρίνει ἀπό τούς ὁμηλικούς της συγγραφείς καί δίνει προοπτική στή δουλειά της.

4. Τό "παράδοξο" ἀφηγητῆ-συγγραφέα. Ἡ ἀφηγηματική τεχνική συμπορεύεται μέ τήν ἐπιλογή τῆς Παπαδοπούλου νά εἶναι ταυτόχρονα παρούσα καί ἀπούσα ἀπό ὅσα διαδραματίζονται στό βιβλίο της. Δέν διαλέγει τήν τριτοπρόσωπη διήγηση, πού θά τῆς παρεῖχε τήν αὐθεντία τοῦ συγγραφέα-κριτῆ, ἀλλά καταφεύγει στήν πιό ἀπολογητική πρωτοπρόσωπη. Καί πάλι ὅμως δέν μιλά κατευθείαν, παρά διαμέσου τοῦ βασικοῦ χαρακτήρα, τοῦ Νίκου. Πρόκειται γιά γνώριμο τέχνασμα, ὅπου ταυτίζεται ὁ ἀφηγητής μέ τόν ἥρωα καί ὁ συγγραφέας παίξει τόν ρόλο τοῦ σκηνοθέτη τῆς μυθοπλασίας. Ἄς θυμηθοῦμε ἀπό τή νεότατη πεζογραφία τό παράδειγμα τοῦ Ἐργένη (Κέδρος, 1993) τοῦ Βαγγέλη Ραπτόπουλου, πού παρουσιάζεται μέ τή μορφή σημειώσεων τοῦ κύριου ὑποκειμένου τῆς ἱστορίας. Στήν περίπτωση τῆς Παπαδοπούλου ὅμως τό ἐγχείρημα εἶναι σαφῶς πιό δύσκολο, ἀφοῦ τό φύλο της εἶναι διαφορετικό ἀπό τοῦ ἥρωά της καί ὅπωςδήποτε δημιουργεῖται ἕνα παράδοξο στήν ταύτιση συγγραφέα καί ἀφηγητῆ, τουλάχιστον στήν ἀντιμετώπιση τῶν ἐρωτικῆς

φύσεως σκηνῶν (π.χ. σελ. 92-93) ἢ στήν ἀπόδοση τοῦ ἀνδροκρατούμενου ναυτικοῦ χώρου (π.χ. σελ. 63-66). Παρ' ὅλα αὐτά, ὄχι μόνο καταφέρνει νά πείσει ὡς ἀρσενικός ἀφηγητής ἀλλά καί νά περάσει προσεχτικά μιά κρυμμένη θηλυκή ὀπτική, δίχως νά διασπάσει τήν ἐνότητα ὕφους.

5. Μνήμη καί νοσταλγία. Μέ ἀφορμή τήν ἀνάλυση τοῦ χρόνου, σημειώσαμε ἤδη τήν ὑπαρξη ἱκανοῦ βιωματικοῦ ἐδάφους. Θεωρῶ ὅτι αὐτό εἶναι καί τό κατεξοχὴν δομικό ὕλικό τοῦ πεζοῦ, μεταλλασσόμενο διαδοχικά σέ μνήμη καί νοσταλγία. Δέν ἐννοῶ τόσο ἕναν ἀρχικό πυρήνα γεγονότων καί συμβάντων στά ὁποῖα συμμετεῖχε ἡ συγγραφέας καί μετέπειτα τά μυθοποιεῖ ὅσο τό γενικό καταστάλαγμα τῆς βιοτικῆς της ἐμπειρίας τίς τρεῖς τελευταῖες δεκαετίες. Ἄνηκει σέ μιά γενιά πού ἔζησε τούς ἰσχνούς ἀπόηχους τῶν κοινωνικῶν δράμάτων μέχρι τά φοιτητικά της χρόνια καί κατόπιν ἔγινε βουβός μάρτυρας τῆς διάψευσής τους, τῆς ὀλοκληρωτικῆς ἐπικράτησης τοῦ ἰδιωτικοῦ ἀπέναντι στό συλλογικό καί ἀκόμη τῆς ἀποσύνθεσης ἢ παραβίασης καί αὐτοῦ τοῦ ἰδιωτικοῦ. Ἐπομένως ὁ Ἄνεμος ἀνατολικός θά μπορούσε νά διαβαστεῖ καί σάν ἀντιπροσωπευτικό ἡμερολόγιο τῆς γενιᾶς της. Ἔτσι, στό πρῶτο μέρος οἱ ἀναμνήσεις ἀπό τήν παιδική καί ἐφηβική ἡλικία μεγεθύνονται μέχρι τήν ὄχθη τῆς νοσταλγίας ἐνῶ στό δεύτερο τμήμα πραγματοποιεῖται ὁ ἀπολογισμός, τά σύν καί πλὴν τῶν χαμένων προσδοκιῶν. Ὅπως εἶναι φυσικό, ἡ μνήμη βαραίνει περισσότερο, καθὼς κρατᾶ ἀφαιρετικά ἀπό τό παρελθόν τά στοιχεῖα πού συγκροτοῦν τήν ταυτότητα τῆς γενιᾶς.

6. Σύγκρουση μέ τό ὄνειρο. Ἄν πρέπει νά συμπυκνώσω τόν μῦθο τοῦ βιβλίου σέ ἕνα τελικό ἐρμηνευτικό σχῆμα, θά ἔλεγα πώς ἐκεῖνο πού εἰσέπραξε ἡ δική μου ἀνάγνωση εἶναι ἡ ὀδυνηρή σύγκρουση μέ τό ὄνειρο. Ὅλη ἡ ἱστορία χτίζεται πάνω στήν ἀντίθεση τῆς ἐπιθυμίας καί τῆς ἐπιδίωξης μέ τά ἀποτελέσματα τῶν

πράξεών μας. Ο δρόμος πού βαδίζουμε ποτέ δέν είναι ακριβώς όμοιος μέ αυτόν πού σχεδιάσαμε στό χαρτί, όταν ξεκινήσαμε. Η απώλεια πάντα προξενεί πόνο και ή επιστροφή στά πρώτα όνειρα άποσκοπεί στην ανακούφισή του. Γιά νά άντέξουμε τήν άμείλικτη αυτοκριτική, έπιστρατεύουμε τήν άγνότητα του παρελθόντος και θεμελιώνουμε στό σώμα της τήν καινούρια ή διαφοροποιημένη μας πορεία. Αυτό πιστεύω πώς συμβολίζει ή δηλώνει και ό τίτλος "Άνεμος άνατολικός: τήν άμυνα του άνθρώπου μέσα από τή θερμότητα τής μνήμης στό ταξίδι τής ζωής. Γιά τόν ίδιο λόγο, έχω τήν έντύπωση πώς ή πιό τρυφερή φιγούρα του μυθιστορήματος, ή δασκάλα τής πρώτης και δευτέρας δημοτικού, παρομοιάζεται σάν «άνεμος άνατολικός πού φυσάει μονάχα τίσ πολύ ζεστές μέρες» (σελ. 22) ή τεκμηριώνεται ή άπόφαση του Νίκου νά μπαρκάρει μέ τή φράση: «Τήν τρέλα τήν κυβερνάει άνεμος άνατολικός» (σελ. 63).

Στό σημείο αυτό θά τερματίσω τήν προσωπική μου διαδρομή στόν λόγο τής Έλισάβετ Παπαδοπούλου. Άφήνω άνοιχτό τό ένδεχόμενο πολλαπλών γοητευτικών διαδρομών του άναγνώστη. Έξάλλου, τό πιό έρεθιστικό χαρακτηριστικό τής νεότερης λογοτεχνίας είναι ή πολυσημία της.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

Τό κείμενο παρουσιάστηκε σέ εκδήλωση γιά τή συγγραφέα, στην Άλεξανδρούπολη, τόν Άπρίλιο του 1998.

1. Τοπογραφικά. άν και οι εικόνες αυτές έγγραφονται στην περιφέρεια τής Θήβας, άνασύρονται ώστόσο από τίσ άναμνήσεις στή γενέτειρα τής Έλισάβετ Παπαδοπούλου, τήν περιοχή του Διδυμοτείχου Έβρου, όπως ή ίδια παραδέχεται. Βλ. συνέντευξη της στην έφημ. Άγγελιοφόρος, 13.4.1998.

2. Βλ. τό πρόσφατο άφιέρωμα στην ποίηση τής γενιάς του '80 του περιοδικού Νέο Έπίπεδο, τχ. 26 ("Άνοιξη-Καλοκαίρι 1997), όπου και σχετική βιβλιογραφία.

3. Εισαγωγικά γιά τήν πεζογραφία τής δεκαετίας του '80: Άλ. Ζήρας, «Τό παράδοξο ως τρόπος ζωής: Οι νέοι πεζογράφοι στή δεκαετία 1980-1990», Γραφή, τχ. 17-18 (Χειμώνας-Άνοιξη 1992), σ. 32-42.

Ύπνος και έξουσία

Τζόναθαν Κόου. *Τό σπίτι του ύπνου*. Μετ.: Τρισεύγενη Παπαϊωάννου. Άθήνα, Πόλις 1998, 427 σελ.

Νομίζω πώς ό Τζόναθαν Κόου έχει έμμογή μέ τή δεκαετία του '80. Καί, από όσο γνωρίζω, δέν είναι ό μόνος. Πολλοί είπαν --και τό έγγραφαν μάλιστα-- πώς κατά τή δεκαετία του '80 ό 20ός αιώνας έπαιξε και έχασε τό τελευταίο του χαρτί: πώς τέλειωσε και αυτός μαζί της κι άκόμα πώς πέθανε μαζί της όλόκληρη ή ιστορία.

Γιά τόν Κόου βέβαια τά πράγματα είναι πιό άπλά. Φαντάζομαι πώς είδε, όπως όλοι μας έξάλλου, τά είδωλα νά γκρεμίζονται από τά βάθρα τους και νά συντρίβονται μέ πάταγο: πώς ταλαιπωρήθηκε από τή γραφική επιστροφή των 60ς: πώς γνώρισε τή μοναξιά, τή λύσσα γιά καριέρα και τή νέου τύπου άπελπισία. Είδε τούς έρωτες νά γίνονται δύσκολοι, είδε τήν άνοδο και τή μακρά παραμονή τής Μάργκαρετ Θάτσερ στην έξουσία, είδε τόν θρίαμβο του καπιταλισμού. Καί υποθέτω πώς, μέσα στή δεκαετία του '80, θά "έφτυσε" τήν πολιτική. Κι όμως. Τά δύο μυθιστορήματά του πού μεταφράστηκαν στό έλληνικά (και, από όσο ξέρω, τά άλλα τρία πού δέν μεταφράστηκαν) είναι μέ τόν τρόπο τους πολιτικά.

Τό σπίτι του ύπνου μέ μέρδεψε λιγάκι. Τό *Όραίο πλιάτσικο* ήταν περισσότερο καθαρό και άνάγλυφο μέ μυστικά πού τά έβρισκες στό πιάτο πριν καν τά άναζητήσεις.

Άντίθετα *Τό σπίτι του ύπνου* είναι γεμάτο ύπαινιγμούς. Οι ήρωές του είναι συνηθισμένοι άνθρωποι, αλλά μέ τόν τρόπο τους δυσεύρετα μοναδικοί. Καί βασανίζονται από δεκάδες διαταραχές του ύπνου. Είναι ναρκοληπτικοί ή βυθίζονται σέ άτέλειωτες ύπνηλιες, έχουν νά κοιμηθούν χρόνια ή δέν θέλουν νά πέ-